

LIST
GRÓFA KAROLA ZAYA

GENERALNEHO DOZORCU EVANJELICKÝCH
CIRKVI A ŠKÓL AUGSBURSKÉHO VYZNANIA
V UHORSKU
PROFESOROM V LEVOČI

LIPSKO

OTTO WIGAND 1841

SCHREIBEN
DES GRAFEN CARL ZAY

GENERAL-INSPECTORS
DER EVANGELISCHEN KIRCHEN UND SCHULEN
AUGSBURGISCHER CONFESSIOIN IN UNGARN
AN DIE
PROFESSOREN ZU LEUTSCHAU

LEIPZIG

OTTO WIGAND 1841

List

*grófa Karola Zaya, generálneho dozorcú evanjelických cirkví a škôl
augsburského vyznania v Uhorsku, profesorom v Levoči*

Spomedzi študujúcej mládeže na gymnáziu (nie na lýceu, ako sa domnievajú) v Levoči zoskupila sa pod vedením zdatného muža a obľúbeného profesora, pána Michala Hlaváčka, spoločnosť, ktorá sa chcela vzdelávať vo svojej materinskej reči slovanskej. Jej lepšie práce vyšli tlačou. Tam prichádzajú niektoré výrazy, čo sa na nich tí pohoršili, ktorí sa zaoberajú šialenou myšlienkou pomaďarčiť celé Uhorsko. Rozpísal sa o tom nenávisťne najmä istý profesor Karol Zelenáč,¹ v prílohe k jedným maďarským novinám (Társalkodó, č. 92), a zlomil palicu nad takým človekom, ktorému je naozaj nie hoden ani len remienka na obuvi rozviazať.² — To dalo grófovi podnet, vypustiť nasledovný list vo forme filipiky:

Dvojtíhodný učený pán rektor a páni profesori, ctení páni!

Nielen nechufou, ale oprávneným zármutkom musela naplniť každého vlastenca, oddaného svojej viere, ústave a panujúcemu domu, a najmä každého protestanta správa pod nadpisom A panszlavizmus cseh-szláv hõsei Lõcsén³ v tohoročnom 92. čísle Társalkodó o úvahe, vyvolávajúcej verejné pohoršenie. Určite som očakával, že niektorý zo zaslúžilých členov miestneho lýcea vystúpi v tejto veci na obranu, ale som sa sklamal, preto, aby sa nezdalo, že svojím mlčaním schvaľujem konanie slovanskej spoločnosti pod predsedníctvom pána profesora Hlaváčka a ľahostajnosť nadriadenej školskej vrchnosti k tomu konaniu; aby sa moje meškanie, zakladajúce sa na čírej šetrnosti, nevysvetľovalo, že zabúdam na svoju povinnosť: nemôžem opomenúť pre svoj úrad a súčasne aj pre svoje protestantské a maďarské presvedčenie, aby som vás, ctení páni, na idey, ktoré sa pod Vašou kompetenciou priamo proti duchu našich zákonov, náhľadom a rozkazom vlády, záujmom protestantizmu a našej vlasti — a v dôsledku toho ako nevhodné, nebezpečné a zakázané rozvíjajú a rozširujú — neupozornil s tým láskavým a úradným napomenutím, aby ste sa vynasnažili, na takú zaslúžilú a vynikajúcu korporáciu padnúvšiu škvrtinu, aj keď nebolo prítom

ani pomyslenia na jej nebezpečný podklad, takže ide o odpustiteľný omyl, tak odstrániť, že lyceálnu mládež ktoréhokoľvek jazyka späť zavediete na zákonmi predpísanú cestu a budúcim horlivým napomáhaním pomadžarčovania chvalitebne si získate veniec občianskych zásluh, pochvalu protestantizmu a celej našej vlasti.

Dobre viem, že moje zakročenie v tejto veci patrí medzi jednu z hlavných povinností môjho úradu, takže by mi stačilo odvolať sa na tieto povinnosti, zakladajúce sa na našich zákonoch a zásadách protestantizmu: jednako chcem sám seba obhájiť aj len pred zdaním „stat pro ratione voluntas“,⁴ najmä však na dôkaz láskavej úcty k vám, vysokocení páni, odvolávajúc sa na váš rozum, vašu myseľ a srdce chcem rozvinúť svoje náhľady na túto vec. Zúriť proti starostlivému materinskému lonu, ktorému vďačíme za život, duchovný a hmotný blahobyť; poškvŕňovať ho nadávkami, hanobením a ohováraním; našu materinskú reč, živnú pôdu slobody, inteligencie, áno protestantizmu samého, chcieť udusiť; večné príkazy rozumu a ľudskosti, v tejto veci k nášmu dobru smerujúce príkazy našich zákonov a našej vlády chcieť potupne vysmievať, je — jeden z veľkých zločinov, vražda matky.

Vyznávam, že naša vlasť neočakávala výbuch takejto horlivosti ani od jedného svojho dieťaťa; ale nepredpokladala ani ľahostajné prepáčenie zo strany korporácie na vyššom stupni vzdelanosti a inteligencie! Zabudlo sa na to, že čo je za iných pomerov, v inom položení, slovom inde blahodarné, tu hrozí konečným zánikom. Slovanská reč nie je viac rečou slobody, nie rečou protestantizmu, takže ich len ohrozovať môže na spôsob rušivého elementu.

Nechcem opakovať, čo už bolo viac ráz verejne vyslovené, preto sa dotknem len toho, čo zástanci slavizmu obvykle uvádzajú ako hlavnú zámienuku svojej horlivosti, že sa totiž „budúci vychovávateľa ľudu s rečou, v ktorej budú ľud vyučovať, dôkladne majú oboznámiť, a že sa slovanskou rečou účinne má napomáhať verejná osвета, humanita a inteligencia“. Myslím, že doterajšie vzdelanie slovanskej reči postačovalo a postačuje na to, aby do srdca tohto ľudu prenikla vernosť k viere, vlasti, ľudskej hodnote, ústavnej slobode a kráľovi; etymologické výskumy jazyka tieto cnostné pocity v ňom asi sotva posilnia, čo sa však týka napomáhania verejnej osvety, humanity a inteligencie prostredníctvom slovanskej reči — s vaším dovolením — doteraz sme síce boli odkázaní na Nemcov, ale na našich slovanských bratov nie, ani nebudeme. Myslím ináč, že každou rečou možno pracovať v prospech humanity, a nie výlučne len slovanskou. Pracujme z celej sily v záujme inteligentnosti, humanity a občianskej slobody, ale pracujme v reči tej vlasti, ktorá nás zrodila a chová; v tej reči, ktorá rozvíja a zabezpečuje našu národnosť a tým aj našu slobodu.

Nech sa naši slovanskí bratia boria v jej prospech, nech nemárnia svoje duchovné sily na márnivé rečové výskumy, aby sa — ticho do nich zadumaní — napokon neprebudili na žalosť pre rinčanie svojich otrockých refazi!

Keby oná nešťastná susedná bratská krajina našej vlasti⁵ ešte stála v celej životnej sile, pestovanie slovanskej reči by v našej krajine — ako čosi nevinnejšieho — nezasluhovalo toľkú pozornosť. Keďže však tento predný val európskej vzdelanosti a slobody je rozrumený a jeho náboženské, rečové a ústavné medzníky stroskotali — pamiatky slávnej minulosti a zároveň výstražné znamenia pre budúcnosť — na našej uhorskej vlasti je rad spravodlivo pochopiť tento svetovohistorický a rozhodujúci moment a pevne si zastať na miesto tamtej krajiny, tým skôr, že nám bude silnou oporou samostatnosť maďarského živlu, protestantizmus, nemecká vzdelanosť, ba aj samo zemepisné položenie. Aby však vlasť mohla celkom vyhovieť tomuto svojmu veľkému poslaniu, v dôsledku uvedeného je predovšetkým potrebné vyhnúť sa aj najvzdialenejšiemu styku s oným mohutným elementom, ohrozujúcim ducha slobodnej Európy a jeho, keď aj nevinných a nevedomelých prostredníkov, uhorských Slovanov a medzi nimi predovšetkým protestantov, pomaďarčiť. Lebo naozaj nie je v záujme protestantského ducha napomáhať rozvoj slovanského elementu, totiž severného, to značí absolutizmu, rozvoj maďarského, čiže slobodomyselného, však udusiť, a tým podať pomocnú ruku na upevnenie absolutizmu. Ak sa zmešká toto pomaďarčenie, podľa známeho výroku Ludovíta XIV. nie sice Pyreneje, ale Karpaty skôr-neskôr budú vymazané, načo nezostane inšie, len sa pekne-krásne rozlúčiť so vzdelanosťou, inteligentnosťou, slobodou, protestantizmom! V dôsledku toho sa naši slovanskí bratia musia alebo pomaďarčiť — podržiac si v celom rozsahu vieru a práva slobodných — alebo sa musia, všetko obetujúc, stmeliť so Severom.⁶ Sloboda, či knuľa? Nech sa páči si vybrať!

Kto to nechápe, ten to nechce pochopiť. — Nech je však akokoľvek, protestanti, verní bojovníci duchovného pokroku a inteligencie, nikdy neobetujú márnemu súkromnému záujmu všeobecné záujmy ľudstva, a už najmenej nie etymologickým výskumom a rečovým cvičeniam! Podporovatelia uhorského Slovanstva môžu všetko toto vyhlásiť za zvrátený výmysel, bona fide ho môžu aj pokladať za taký, jednako tí, ktorí sa aspoň trochu bližšie oboznámili s politickými pomermi, a majú pred očami nielen záujmy protestantizmu a sesterskej katolíckej cirkvi, ale aj ľudského vzdelania všeobecne, musia byť bdelí a nesmú sa nechať ani peknými rečami uchlácholiť, ani prejavom sily zastrašiť, ale musia sa zo všetkých sil snažiť za oným veľkým cieľom, „*pomaďarčením vlasti*“! Naši slovanskí bratia nech odteraz prestanú bezcieľne mrhať svoje duchovné sily, a ich vodcovia

nech dajú pozor, aby si tým neohrozili svoje občianske súkromné postavenie, ale nech všetky svoje snahy sústredia na pomaďarčenie našej požehnanej vlasti, *ktorá len vtedy bude veľká a šťastná, keď bude maďarská!* Nech sa nedajú prekonať našimi priateľmi starovercami, ktorí aj keď sú pre svoj pôvod a cirkevné pomery v bližšom vzťahu k Severu, jednako si nadovšetko vážia vzdelanosť, ústavnú slobodu a krotkú vládu nášho otcovsky zmysľajúceho panovníka, slovom: nech sa stanú Maďarmi!

Dvojtíhodní, vysokoučení páni! Že sa tak obšírne a racionálne vyjadrujem, je to, opakujem, znakom mojej úcty k vám, vysokoctení páni, a želaním toho, aby ste svoje rozumy, mysle a srdcia nechali presvedčiť o nepopierateľnej pravde, že treba napomáhať našu veľkú spoločnú vec. Ako priamy človek som vaše ctené panstvá priateľsky vystrihal, aby som tak predišiel prípadným neprijemným následkom, ktoré by odtiaľ mohli vzniknúť. Ak by toto moje srdečné vyzvanie predsa len bolo bez výsledku, generálny dozorca zakročí podľa svojej povinnosti v zmysle zákonov a v duchu vládných rozkazov.

Ináče atď.

Gróf Karol Zay,
generálny dozorca.

Bučany, 24. novembra 1840.

Tak, tu leží corpus delicti,⁷ vystretý pred našimi očami. Narobil mnoho kriku, prv než vydýchol. „Mnoho kriku pre nič.“⁸ Teraz, s vašim dovolením, pán gróf, priložíme anatomický nôž. — Nič sa nebojte, chlap sa už viac nepreberie: mrtvolný zápach je predsa najistejším symptómom nastúpenej hniloby. Ak by však dostal chuťku ešte raz povstať, tak mu „priložím železá“. Vyznáte sa predsa v reči poľovníkov?

Nuž, sčerstva nasadme! — Sem pozrite, je to mocný rez cez os xiphoideum! Srdce, to plamenné srdce, obrátil na uhlie maďarský fanatizmus. V lebke, od ktorej som vlastne mal začať operáciu, obávam sa, že nájdem vodu. — Ako rečeno, mozog pláva vo vode; potom nie div, že sú aj myšlienky také vodnaté.

Spytujeme sa vás predovšetkým, pán gróf (lebo že ste generálny dozorca, to sa našinca netýka), či by pre vaše dobré meno nebolo bývalo užitočnejšie a pre celú vec prospešnejšie, tiško zaklopať na levočskom dozorstve, namiesto toho, že ste poslali filipiku, ukaz⁹ na predstavenstvo školy a jej profesorov. — Výsledok svedčí o tom, že bolo treba brať na zodpovednosť profesora Zelenáča, prečo zamiešal hnojnicu a rozšíril taký zápach, ktorý musel podráždiť predovšetkým nos pána generálneho dozorca.

Vy, pán gróf vyhlasujete, že oná správa v Társalkodó „*nielen nechutou, ale oprávneným zármutkom musela naplniť každého vlastenca, oddaného*

*svojej viere, ústave a panujúcemu domu, a najmä každého protestanta*⁶. — Veľmi správne! Kto chce niekomu nahnať strachu a zase na druhej strane očierňovať nevinného, musí podobnou rečou hovoriť a všetko zveličiť. Calumniare audacter, semper aliquid haeret!¹⁰ — V tom máte pravdu, že onen zápach zamiešanej hnojnice musel každého neprijemne podráždiť, ale, dajte dobrý pozor, každého, Maďara i Nemaďara *svojím* spôsobom. — Vy preháňate vo všetkom, pán gróf; žiaden div teda, keď aj v týchto silných výrazoch poznávame znova ten deň, ktorý sme sa naučili poznávať za posledného snemu. — Kto prečíta začiatok tohto listu, prefaženého toľkými paradoxmi, pomyslel by, že už viera zahynie, ústava sa zrúti na hromadu, káže sa o vzbure proti vláde a že už protestantizmus dorazili, že mu už odbila posledná hodina.

Buďte taký láskavý, pán gróf, vládu vynechať z tejto hry:³ podobné upodozrievačky by u každého iného svedčili o zlom srdci, u vás svedčia o zle rozmýšľajúcej hlave toho, ktorý, namiesto aby išiel na koreň vecí, nechá sa do hnevu priviesť zlomyseľnými žvastami maskovaného profesora, takého človeka, ktorý nie je hoden Hlaváčkovi remeň na obuvi rozviazať.

Kto veci porozumie, tomu sa osočovania profesora Zelenáča samy vyvrátia. — Ale dajme tomu, že v zakázanej knihe (Jitřenka) prichádzajú také výrazy, ktoré by sa dotkli fanatikov medzi Maďarmi, netreba preto hneď nárek spustiť a hneď odsúdiť. Nieкто predsa mladíkov priviedol k tomu, aby svojmu oprávnenému bôľu dali výraz takými slovami, aké sa obyčajne nekladú na váhu. Keď oni vidia, ako sa chce celý národ obetovať istej chůtke, ako ho chcú celkom plánovito zničiť; ako sa tým zanášajú, ústa zašiť Nemaďarom; ako je dokonca aj v takých obciach, kde je slovanská väčšina, slovanská reč vyobcovaná zo školy (Rimavská Sobota); dokonca aj z chrámu, kde by mali byť zachované prinajmenšom modlitebné hodiny (Rožňava); ako sa slovanským deťom poskytuje vyučovanie náboženstva v maďarčine (Nireďháza); ako istý dozorca školy, farársky syn a nadto Slovák, jednému z pokutovaných študentov chce zakázať, že nesmie navštevovať slovanský kostol; ako istý profesor, rodený Maďar, na študentov, hovoriacich na ulici po slovansky osopuje sa otázkou, či sa predsa nehanbia diškurovať v tejto mrzkej reči; ako dokonca jednému superintendentovi v istých novinách adresujú bláznivú výčitku, že (sám predsa neovláda maďarskú reč) v istom miešanom zbore dáva po slovansky kázať, ba aj sám má slovanské príhovory: keď podobné veci vidia a počujú o nich, nemá v nich krv zovrieť, nemá prasknúť ich trpezlivosť? Alebo majú to vari všetko trpezlivo znášať, nadložiť krk rane mečom, ba sa ešte poďakovať za tie krivdy?

Keď sa však napokon pre nespokojnosť ohlásia, a to, čo vás bolí, slo-

vami vyjadria, tým sa ešte nestavajú nepriateľsky ani proti viere, ani proti ústave, ako ani proti vládnym rozkazom. Vláda predsa ako taká nemôže chcieť nechať zničiť ten národ, ktorý tvorí väčšinu jej poddaných: veď to predsa dobre viete, že z dvadsať miliónov, žijúcich pod rakúskou berlou, je trinásť miliónov rýdzich Slovanov, a ostatných sedem sú Nemci, Maďari, Židia, Cigáni atď.

Ak by ostatne Nemaďarom ozaj na tom záležalo, Maďarom odplatíť zlým za zlé, ľahko by im bolo rekriminovať, a to, čo Maďari, aby slovanský národ očierlili, z povetria lapajú, mohli by im, Maďarom, dokázať ich vlastnými výrokmí. My sami sa ani neodvažujeme vysloviť opravdivý úmysel maďarizovania, ale odkazujeme pána grófa na Magyarismus in Ungarn in rechtlicher, geschichtlicher und sprachlicher Hinsicht od L. M. Sch. . . ., Lipsko 1834, str. 55. — Áno, aj vy sám, pán gróf, zdáte sa poukazovať na to, lebo veľmi radi tvrdíte (my by sme to však nechceli tak celkom tvrdiť), že *„Uhorsko môže byť len vtedy veľké a šťastné, keď bude maďarské.“*

Vy chcete, pán gróf, levočských profesorov a dozorcov *„upozorniť na idey“*, ktoré sa u nich *„rozvíjajú a rozširujú, a sú priamo proti duchu našich zákonov, náhľadom našej vlády a jej rozkazom, záujmom protestantizmu a našej vlasti, v dôsledku čoho sú to nevhodné, nebezpečné a zakázané idey.“*

Evanjelická školská mládež v Levoči sa cvičí vo svojej materinskej reči pod dozorom váženého profesora — a to je všetko. — Čo na ňu zvaloval profesor Zelenáč, to sa dokázalo ako lož.

Ktorému zákonu protirečí toto správanie levočskej mládeže? — Pán gróf, vezmite si všetky zákony, ktoré boli na snemoch od roku 1791 vynesené v prospech maďarskej reči, prezrite ich rad za radom, a musíte sa priznať, ak ste čestný človek, že študent ako taký *ani raz nemohol* konať proti ktorémukoľvek z tých zákonov, vynímajúc iba jediný, ktorý dáva za povinnosť naučiť sa maďarskú reč všetkým, ktorí raz budú chcieť byť v nejakom úrade. — Slovania sa tak učia maďarsky, že je to až radosť; učili sa už prv, ešte predtým, než ich zákon nútil na to. — *„Náhľady vlády“*, ktorým sa vraj mládež mala protivíť, sú nám laikom nie známe; vy, pán gróf, zdá sa že ste zasvätený do tajomstiev kabinetných. — No napriek tomu nech nám je dovolené pochybovať o podobných náhľadoch, keďže sme oprávnení posudzovať náhľady vlády podľa jej činov^b — ktoré svedčia o tom, že naša vláda nikdy nezamýšľala zničiť ľud sebe verne oddaný, svoje vlastné dieťa: bola by to, hovoriac na váš spôsob, pán gróf, ozajstná vražda dieťaťa. *„Rozkazy“* vlády, s ktorými vraj je v rozpore správanie levočskej školskej mládeže, nie sú nám známe, kým nariadenie vysokého kráľovského miestodržiteľstva z 20. septembra 1836, číslo 28 380,

rozpúšťa síce spoločnosti rôznych národností na uhorských školách, ale všetkým ponecháva na vôľu cvičiť sa v materinskej reči.

Tažko uhádnuť, ako sa mohli dostať do tohto tláchania dokonca aj „záujmy protestantizmu“. O tom si však viac povieme ďalej.

A že by „*blaho vlasti*“ ohrozovali nejaké „rečové výskumy“ študentské? Čo pán gróf tak rád nazýva „*vlasťou*“, nie je len bydliskom Maďarov, ale aj *Slovanov, a to o toľko väčším právom, že oni boli starousadlici, kým Maďari boli len prišelci.* — Nuž a blaho tejto spoločnej vlasti nespočíva v maďarizovaní, v ním spôsobenom „odlúčení od nemeckej podstaty“,¹¹ ale je podmienené pevným príklonom k Rakúsku.

Že tamtie zakázané „idey“, ktoré sa vraj rozšírili v levočskej škole, sú „*nehodné*“, totiž že sa vám a vám podobným nehodia do vašich výpočtov, že sú ony pre maďarizátorov „*nebezpečné*“, to pripúšťame; že by ich však bolo treba vykričať za „*zakázané*“, to sa veru nemôže dokázať, pretože sa neprotivia ani zákonom, ani náhľadom a nariadeniam vládnym.

Z doteraz povedaného vyplýva, že vaša na profesorov upravená požiadavka, aby školskú mládež „*späť zaviedli na zákonmi predpísanú cestu*“, nemá nijaký zmysel: nemožno predsa človeka, ktorý sa z cesty *neuchýlil* — *späť* na ňu *zaviesť*.

Nasledujúce slová nám vlastne povedia to, čo myslíte. Predstavení školy spolu s profesormi majú „*horlivým napomáhaním pomaďarčovania sa snažiť chvalitebne si získať veniec občianskych zásluh a pochvalu protestantizmu, áno i celej vlasti*“.

Tu to máme! Vec sa teda týka maďarizovania. — Kto sa nechce pripojiť k tejto žiadosti pána grófa a jemu podobných, kto si nenechá jazyk vyrezať a snaží sa aj pre svoje deti zachovať si materinskú reč; kto svojím vlastným národom neopovrhne a nechce na jeho účet cudzí dvíhať, ten je zlý poddaný, je vlastizradca. — Kto naproti tomu pracuje na zničení samého seba, ten je vítaným človekom, tomu pán gróf, áno aj celá vlasť, nota bene pripočítajúc do toho celé Slavónsko s Chorvátskom, uvije veniec (*pour le mérite*).¹² Pán gróf, žiaden statočný človek nebude túžiť po takom záslužnom venci, ktorý sa dostáva za zničenie seba samého: potom by si aj samovrah zaslúžil mať veniec. — Zasluhovalo by to naozaj pochvalu, keď niekto chce zničiť milióny spoluobyvateľov majúcich s ostatnými národmi tie isté, ba čiastočne ešte staršie práva, alebo keď ide svoju vlastnú krv nielen zapierať, ale ju ešte aj fanaticky prenasledovať?

Teraz, pán gróf, vravíte niečo takého, od čoho človek ani dobre nevidí, ani nepočuje. Vlasy nám dupkom stávajú pri čítaní miesta od: „*Zúriť proti starostlivému materskému lonu*“ — až po: „*vražda matky.*“

Všetka česť vlasti! A kto, ako vy tvrdíte, je *preklinaním atď. pošpinený*, kto proti nej *zúri*, toho treba náležite pokladať za otcovraha. —

Dovoľte mi, pán gróf, niekoľko poznámok. — Celá vaša radomontáda je z povetria vychytená a nemali ste stavať na jednom utŕhačovi. — Čo sa však „vlasti“ týka, ktorú maďarománi toľko omáľajú vo svojich ústach, keď chcú uplatňovať svoju požiadavku, že sa všetko musí maďarizovať, spytujeme sa: či je Uhorsko nie takým istým právom *Teutonia*, a celkom dobre najmä *Slávia*, keďže je skôr Vendia, Chorvátsko, Rusnácko, Rácia, ba čo viac Valachia, ako *Maďária*. Ako by to bolo, keby teraz ľudia takým istým právom chceli donucovať, aby sa poslovančili, keďže túto krajinu už od viac než tisícročia až po dnešný deň obývajú v najväčšej časti Slovania? Slovania môžu predsa Uhorsko oveľa väčším právom nazývať svojou vlasťou ako Maďari. — A ako to spolu súvisí: „povinní ste vlast milovať, a preto aj maďarčinu“? Veru, práve tým udúšate lásku k vlasti, lebo táto vlasť (ba vlastne vy jej menom) chce vyničiť ostatné národy; hoci sa ináče, ako to prv odjakživa bývalo, *láska k vlasti dá veľmi dobre spojiť s láskou k svojmu národu a svojej reči*. — Aj to je len predsudok, pokladať maďarský národ za hlavný národ: sú predsa tri, alebo ak sa tak páči, štyri hlavné národy, majúce rovnaké, ba, ako sme už povedali, čiastočne aj staršie nároky na občianske právo. — Ak si niektorý z nich osobuje nejaké výsady, tak je to nie nič iné, ako osobovanie si výhradnej vlády, proti čomu Nemec rovnako tak musí protestovať ako aj Slovan. Pravdaže, také protestovanie proti presile je bezvýsledné. Nemci a Slovania sa však nenechajú zničiť, a v najhoršom prípade budú donútení svoju biedu vyžadovať tomu, kto ako spravodlivý panovník panuje nad Maďarmi aj Nemaďarmi. — Úbohí Slovania nemajú ľudí, ktorí by sa ich zastali ako ich hlásatelia a zároveň boli schopní zavážiť pri meraní sil. — Slavónsko a Chorvátsko majú veľmožov (Janko Drašković, Sermage a iní), ktorí sú na ich strane; Slovania nemajú ani len prostého zemana. S výnimkou pána Čaploviča, ktorý sa pred nedávnom, pán gróf, odvážil proti vám vystúpiť, nemajú oni živú dušu, ktorá by za nich nielen cítila, ale aj hovorila alebo konala.

Pán gróf, vy upodozrievate, nevie sa koho, že si želá zahrdúsiť maďarskú reč, ktorá je „*živná pôda slobody, inteligencie, áno i protestantizmu samého*“. — Boli by ste dobre urobili, pán gróf, keby ste nám, všedným ľuďom, boli tak trochu vysvetlili tento paradox, lebo by človek musel byť Oidipom, aby porozumel vašim slovám. Ale, pán gróf, ako môžete nastoľovať takú vyloženú nepravdu, že chcú zahrdúsiť maďarskú reč? Nie je to len taký úskok, aký býva u ľudí, že práve to, v čom sa cítia sami vinnými, zvaľujú na iných? Celý váš list predsa svedčí proti vám. Práve vy a vám podobní chcete, a to práve slovanskú reč zavraždiť. Bolo by to nepatrným zločinom, chcieť vykoreniť či už slovanskú alebo maďarskú reč? — Je ona vari taká svätá, že sa jej neslobodno dotýkať? Maďari si

podľa toho môžu voči iným všetko dovoliť, nadávať, biť, ničiť, len čo sa však Nemec alebo Slovan odváži niečo povedať alebo napísať, čo sa tamtým nezdá, už by to bola svätokrádež? — Nakoľko sú ostatne vaše tvrdé obviňovania základné alebo bez základu, to sa ukáže, keď sa vypočujú aj obvinení. Mali ste to aj vy, pán gróf, vyčkať a nespustiť planý poplach. — Ťfame sa, že ste sa blamovali, čo sa vám ešte častokrát stane, ak si tak unáhlene budete počínať.

Znova prichádzajú vo vašom liste také vety, ktoré by ste nám vy sami mali vysvetliť. Tvrдите, že je slovenská reč nie už viac rečou slobody a protestantizmu. — Predtým ňou teda bola, ale dnes je ňou už nie. — Ona je nie rečou slobody. Má to podobný nejaký zvuk, ako to sprosté Rotteckovo tvrdenie: ruština je sluhovská reč. Magna ingenia conveniunt.¹³ Čo to má znamenať? Hovoria ňou iba otroci? Možno ste tu mali na mysli panstvo v Uhrovci a zabúdate, že sú tisicky vám rovnorodých šľachticov, ktorí okrem tejto sluhovskej reči nehovoria nijakú inú. Alebo sa používaním tejto reči stáva niekto otrockým? Alebo napomáha ona otrokárstvo? — pomôžte nám, pán gróf, lebo ináč budeme musieť vypočítať všeličo také, z čoho bude jedno vždy absurdnejšie od toho druhého. — Ak ste však tým anticipatívne narážali na ruskú knutu, ktorá má trochu nižšie svoju úlohu, tak vás odkazujeme na tento odsek. Čo ste mysleli druhou polovicou svojho nezmyselného tvrdenia, možno ešte ťažšie uhádnuť. Ono zneje: „Slovenská reč nie je viacej rečou protestantizmu.“ — Neznáša sa on hádam s touto rečou? Treba sa jej vzdať, a tým zachrániť od zániku protestantizmus? Nenachádzajú sa žiadni po slovensky hovoriaci protestanti? Alebo čo to má znamenať? Vy hovoríte, že ona ruší rozvoj slobody a protestantizmu. — Čo len všetko možno vymyslieť, keď chceme niekoho náležite očierniť! — Ona sa predsa odjakživa dobre znášala s Magnou chartou, so zlatou bulou Ondreja druhého, ako aj s augsburskou Konfesiou. Odkedyže teda vystúpila nepriateľsky proti slobode a proti protestantizmu? Akýmže činom im obidvom ublížila? — Quae vos dementia cepit?¹⁴

*

Vy, pán gróf, chcete vyvrátiť pohnútku, ktorú „zástanci slavizmu uvádzajú ako zásterku svojej horlivosti“. — Po prvé, v takejto spravodlivej veci nepotrebuje hľadať nijakú zásterku; po druhé, mylne vyvraciate tú pohnútku; a po tretie, ako generálny dozorca a učený človek veľa si namýšľate, keď idete budúcim učiteľom ľudu určovať hranice, pokiaľ sa smú vzdelávať vo svojej materčine. Vytyčovať podobné hranice, to sotva prišlo na myseľ aj skutočnému despotovi. Ako by to bolo, keby sa aj nemecký ľud spolu so svojimi učiteľmi musel uspokojiť s dávaním a pri-

jímaním vyučovania v takej reči, ktorá bola vtedy klasickou, keď žili Hans Sachs a Luther? Nuž a nemá učiteľ stáť vyššie ako ľud, ktorý má raz vyučovať? — Nuž ale toto vyjadrenie pána grófa nehodno ani vyvracať.

Prichádzame na niečo dôležitejšieho, kde vy, pán gróf, potrebujete sa poučiť. Veľmi vznešene sa vyjadrujete o *vzdelanosti Slovanov, ktorá sa vraj „musí hľadať u Nemcov, ale nie u slovanských bratov“*. — Vzdelanci medzi Slovanmi sú, „s vaším dovolením“, takí vzdelaní, ako aj vy sám. Pospolitý ľud je všade tak asi rovnaký, ale slovanský číta viac ako Maďari. Treba sa len opýtať knihkupcov a nazrieť do skladov kníh, Akadémiou vydaných, aby sa videlo, koľko sa dá predať z maďarských knižiek. — Bol raz taký čas, keď Slovan bol učiteľom celej Európy, a jemu majú najmä Maďari za mnoho čo ďakovať, pretože dal do poriadku kolégium v Sárospataku. Poznáte Komenského? A poznáte mená ako: Vitéz, Janus Pannonius, Ján Sambocký, Dudič, Thúróci, Bel, Korabinský, Wallaský, Bartholomaeides? — Teraz žijúci českí a slovenskí spisovatelia, ani nespomínajúc Ilýrov, Rusov, Poliakov, jeden Presl, Purkyně, Šafárik, Kollár, Amerling, Palacký, Vinařický, Hollý a mnohí iní vždy sa môžu merať s najvzdelanejšími členmi uhorskej akadémie, a Jungmann so svojim slovníkom českej reči preváži všetkých maďarských slovníkárov. — Mimochoďom povedané, v jednom z najnovších maďarských slovníkov, označenom Akadémiou za dobrý, prekladá sa „epizóda“ ako „*mellétkereskedés*“ = vedľajší obchod! — Nuž a za kresťanskú vieru, základ opravdivého vzdelania, môžu ďakovať Maďari Slovanom; alebo či aj vy, pán gróf, poviete ako istý jezuita: „Ako to len mohol náš Pánboh pripustiť, aby bol Vojtech (= Adalbert), taký veľký svätec, Čechom?“ Áno, aj samu vlasť oni dali Maďarom; im majú čo ďakovať za obohatenie maďarčiny; od nich sa naučili orbe; ešte aj ich politický život sa utvoril podľa toho u Slovanov. — Kto má vinu na tom, že Slovania nie sú na tom stupni vzdelanosti, aby sa jeden Zay mohol učiť od nich? — Woltmann, Nemeč, statočne sa priznáva vo svojich Dejinách Nemcov: „Je smutným osudom Slovanov, že im Nemci, Maďari a Normani prekazili dokončiť tú kultúru, ktorá sa začala u nich rozvíjať takým osobitým spôsobom.“

Nuž a slovanský ľud v Uhorsku nebol odjakživa zanedbávaný? Našiel sa, okrem Ústavu slovanskej reči a literatúry v Prešporke, nejaký ústav, na ktorom by sa bol Slovan ako taký čo len núdzne vzdelával? A tento jediný ústav chcete vy, pán gróf, zničiť vo svojom protislovanskom rozhorlení! — Neslúži vám vôbec na česť, Slovanom niečo podobné, aj keď len mlčky, vyčítať; je to niečo podobné, ako keby ste bili chudáka, ktorému ste vy alebo vaši sprievodcovia nohu zlámali, jeho vlastnou barlou. — Ste bohatý človek, dotujte pre Slovanov akadémiu a uvidíte, aké pokroky urobia Slovania.

Teraz prichádza vaša obľúbená téma, na ktorej ste, ako počúvame, jazdili už vo svojej inštalačnej reči: *Rusko a knuta*. — To značí: Slovania sú v tom nebezpečenstve, že pri svojich márnivých rečových výskumoch zdriemnu a s hrôzou sa preberú na svoj žiaľ na praskanie *severnej knuty*. Trochu ďalej sa to isté inými slovami opakuje ešte drsnejšie: Slovanom, ak sa nechcú pomaďarčiť, nepozostáva nič iné, len si voliť medzi *slobodou a knutou*. To *hovorí* jeden novopečený generálny dozorca v slávnostnej reči, to on *píše* školskej vrchnosti, profesorom, štyrom superintendentom, *to on necháva vytlačiť!* — Nie je to urážka, ktorá sa zblízka dotýka mocnosti s Rakúskom spriatelenej? — Rusku sa viedlo odjakživa tak ako celému slovanskému národu, a tomuto zase tak, ako sa to stáva jednotlivým ľuďom. Ak je nejaký statočný človek taký nešťastný, že ho zneuznajú alebo očiernia, je po jeho dobrom mene veta navždy alebo aspoň na veľmi dlhý čas. Nájde sa tu jeden tam druhý, ktorý to ďalej dá po prvom osočovateľovi, počet rastie, beztoho, aby si niekto dal tú námahu preskúmať, či je chlap naozaj taký čierny; a jeho sotva operú nabiele tí niekolkí, čo nepritákávali voslep osočovateľom. — Tak hovoria klampieri, politici, áno i štátnici o nebezpečí, ktoré donesie „severný kolos“, o ruskom absolutizme, otrokárstve, o knute. Je to taká stereotypná fráza, istý druh politického vtipu, ktorý mnohí spisovatelia opakujú až do zhnusenía.

Vy, pán gróf, hovoríte o ruskej knute. — Nuž a v Anglicku nešvihá až do dnešného dňa *mačka s deviatimi chvostmi*?¹⁵ Nenašla ona zástancu vo Wellingtonovi? — Nuž a odkedy že je ona odstránená v Uhorsku? Na forme alebo na mene predsa vôbec nezáleží. Nečítali ste napr. v diele *Magyarismus in Ungarn*, ako urodzená Vesprímska stolica nechala palicovať niekoľkých sedliakov práve pre ich materinskú reč, a to slovanskú? Prinajmenšom to bola príčina, a ešte sa nehanbili v istej odpovedi, danej vysokej miestodržiteľskej rade, neomalene povedať: *talia linguae nationalis existimatio stricte exigit*,¹⁶ čiže po slovensky: alebo hovoríť po maďarsky, alebo knuta! — „Szabad a választás!“¹⁷ — Posledný snem v tomto ohľade bol humánný a určil hranice svojvôli, s ktorou ináč obrábali kožu úbohých sedliakov, ale možno sa aj na zákon spoľahnúť? — Keď už pri prvom vystavovaní regrútov mnohonásobne urazili humánný zákon, čomu sa máme úfať od ďalších zákonov? S výnimkou iba jedného, ktorý rozhoduje o maďarskej reči, lebo tento sa až prepína, a pán gróf sú veľmi horlivý uvažovať aj také povinnosti, ktoré zákon nepredpisuje, alebo anticipovať ním samým presne určený čas. — Za to sa vám za ten čas, kým ste svoju inštalačnú kázeň tak rýchlo, ako sa len dalo, odremzali, dostal stonásobný éljen (vivat).

Vy, pán gróf, vetríte nebezpečie z Ruska k nám! — Práve preto veríte, že je „slovanský element“ nebezpečný? Alebo ste vari v tej pošetilej

mienke, že nevinné rečové cvičenia slovanskej mládeže sú spojené s bohvie akými politickými cieľmi? Proti tejto osočovateľskej domnienke mužne protestoval predstavený levočskej školy vo svojej odpovedi na váš list, a celý slovanský ľud s rozhorčením odmieta toto ničomné upodozrievanie. Ak by došlo tak ďaleko, že by sa v tej veci musela vyskúšať vernosť Slovanov, to by oni zahanbili všetky upodozrievania svojich protivníkov. — Pred nedávnom sa vo francúzskej poslaneckej snemovni dokázala ako nerozumné tláchanie mienka, ktorú vyslovil Mauguin: „V nejakej európskej vojne môže Rusko počítať nielen na Srbsko, ale aj na Čechy, Moravu a Slovákov.“ — Pospolitý ľud žije ako červík v syre, a jeho idey nesiahajú tak vysoko až po Kamčatku, kým ostatní, ktorí sú schopní porovnávať, budú si radšej žiť pod rakúskym žezlom, ako pod „ruskou knutou“. — Nuž a musí byť dobyvateľ rečove príbuzný s ľudom, ktorý si chce podmaniť? Napoleon predsa obsadil Nemecko, a aj teraz pokukávajú rýnske provincie na druhý bok po Francúzsku, kým rečove príbuzné Španielsko nesympatizuje s Francúzskom, a práve tam sa Napoleonovi zle viedlo. Rusko ostatne dokázalo pri mnohých európskych zápletkách mnoho rozvahy. Ak by sa však tomuto severnému kolosu zapáčilo vystrieť ruku na vyvolenú krajinu Európy, na Uhorsko, tak mu bránu otvoria jeho delá a bodáky, a nie ruky karpatských Slovákov, ako zase na druhej strane by mu Uhorsko nebolo vstave odolať, nech by aj všetci pospolu teremtettovali,¹⁸ a naproti tomu čo by nebolo počuť kikirikať už ani jedného slovanského kohúta. — Ostatne mohli by sme aj vás, pán gróf, tak upodozrievať z porozumenia s Ruskom, ako maďarskú mládež z príklonu k revolučnému Francúzsku. Pozrite, vieme my aj paradoxné vety postaviť, ak sa nám tak zapáči. — Vy a Rusko! — Viete predsa, že Orosz znamená Rusa, a tento Rus (Orosz) vám zostavil aj vašu trónnu reč, alebo by sa tým stala krivda Tomkovi?¹⁹ Pokiaľ ide o druhé obvinenie, vzťahujúce sa na maďarskú mládež, potrebujeme vysoko vyzdvihnúť len búrlivé požadovanie nejakej Marseillaisy, ktoré sa tak nahlas prejavilo v maďarskom divadle v Pešti, vysoko vyzdvihnúť, aby sme národ Maďarov takým istým právom obvinili z príklonu k Francúzsku, Mladému Nemecku atď., akým právom Maďari osočujú Slovanov. Nuž a prečo sa tak veľmi ježí Maďar proti Rusku, svojej opravdivej vlasti? — Vari nedokázal Jerney, člen uhorskej akadémie, že *sú Uhri zakladateľmi ruskej ríše?*²⁰ — Pritom má veľký význam okolnosť, že Peter Veľký Fraňovi Rákóczimu, zdržujúcemu sa v Poľsku, robil výčitky, že sa Maďari vykradli z ruskej provincie Juhrie, a že ich on v dôsledku toho pokladá za svojich poddaných. Hinc illae lacrymae.²¹ Maďari sa istotne boja, že si ich Rusko bude reklamovať. „Sloboda, alebo knuta!“

Ako by však Uhorsko, keby prišlo pod ruské žezlo (pred čím nás predsa boh Maďarov — a magyarok Istene — musí ochrániť), „*muselo dať zbohom*

vzdelaniu, inteligencii, slobode, protestantizmu“, zase by len bolo treba dokázať.

Bola by vzdelanosť v Uhorsku naozaj väčšia ako v Rusku? — Myslíme totiž na masu tu a tam. Stavovské osoby sú tam práve také vzdelané ako tu, alebo či pán gróf nepočul nič o ruských učencoch, prírodospytcoch atď.? Nuž a cudzinci medzi ruskými vzdelancami sú výrečným dôkazom toho, čo sa práve musí pochváliť pri ruskej vláde, že ona vie pritiahnuť k sebe veľkými výhodami vzdelancov zo všetkých národov a vier. Prv než Šafárik pre neznesiteľnú maďarizáciu zanechal svoju vlasť, aby našiel útulok u príbuzného Iudu, Čechov, dostal za skvelých podmienok pozvanie na petrohradskú univerzitu. A práve v tých krajinách, ktoré pripadli Rusku v poslednom čase, vláda robí veľa pre školstvo. Vo vychválenom Francúzsku je ľudové školstvo sotva lepšie ako v Rusku. Podľa najnovších štatistických údajov z päť miliónov školopovinných detí len tri milióny navštevujú školu, aj to, ako u nás, len v zimných mesiacoch. K tomu treba tu pridať ešte štrnásť miliónov dospelých, ktorí nevedia ani čítať ani písať. Okrem toho je 5667 obcí vôbec bez školy. — V Rusku je sotva mizernejšie postarané o ľudovú výučbu. Na ruských univerzitách je 327 profesorov, z čoho je, dajte dobrý pozor, 51 katolíkov a 109 protestantov. — Všetci majú ako štátni úradníci vysokú hodnosť. — Rusko je aj jediný štát, ktorý má dokonca „*ministra osvety*“, a či by to bol len taký prázdny titul, aký mávajú niektorí krajinskí hodnostári, ktorých úrady sú len čestné; ako je principe de la paz²² v osobe kniežata Godoy? Vidíte, pán gróf, so „vzdelanosťou a inteligenciou“ v Rusku je to nie také zlé, ako v to veria zle poučení.

Aj naša sloboda je na kocke, hovoríte vy, ak by sme prišli pod Rusov (pred čím nech nás Boh chráni!). Sloboda? Áno, chvalabohu, ja som šľachtic²³ a ako taký som natoľko slobodný, ako je to len možné v medziach zákona, a vy najlepšie viete, že sa uhorský šľachtic môže voľnejšie pohybovať ako kráľ Francúzov alebo obmedzený suverén v Anglicku. — Požívajú však túto slobodu, o ktorej vie šľachta tak mnoho rečníť, aj nešľachtickí obyvatelia požehnaného Uhorska? — Pán Pulszky blaboce síce kdesi v Allgemeine Zeitung, že sa šľachta snaží svoje výsady pozvoľna rozšíriť rovnomerne na všetkých obyvateľov, ale vieme veľmi dobre, že je to len nič nehovoriaca fráza, lebo z tých výsad veľmi málo oblažilo sedliakov. Alebo možno má byť tá okolnosť dôkazom slobody, že sa nechcú strpieť popri sebe iné národy, že sa, kde len možno, obmedzujú bohoslužby v iných domácich rečiach, slovanská reč bola tu i tam vyobcovaná z ľudových škôl, že sa študentom má zakázať, aby sa cvičili vo svojej materčine? Nuž a všetko toto sa deje zatiaľ, kým sa na krajinskom sneme snažia vybojovať pre seba slobodu reči. — Sloboda? Áno, ruská koruna ju dala svo-

jim nevoľníkom a veľmoži ríše nasledovali ten príklad: kedy ste vy, pán gróf, ponúkli slobodu vašim uhrovským sedliakom?

Že by *protestantizmu* hrozilo nebezpečie? Opakujem, že si protestanti Uhorska neželajú postavenie, *kýmkoľvek zákon* vyslovujúci ich slobody *zostáva neporušený*, zameniť s iným, nie ani s postavením protestantov v dedičných krajinách. — No aj v Rusku požívajú oni náboženskú slobodu, ustanovujú ich za profesorov, Fesslera vymenovali za biskupa. Iba pred nedávnom dal cisár v Sisterbeku, kde je továreň na zbrane, pre Nemcov a Fínov (na počet dvesto) vystaviť protestantský kostol, a na ten cieľ dal poukázať trinásttisíc rubľov. — V Rusku trpeli ešte aj jezuitov, odšťadial vyhnaných, kým si len nedovolili prozelytov verbovať. Katolíci tiež nemajú nijakú príčinu sťažovať sa, s výnimkou toho, keď sa jednému prelátovi zachcelo napodobňovať arcibiskupa v Koline: rozumie sa, v takých prípadoch to ruská vláda práve tak málo strpí, ako aj rakúska,^c aby sa s ňou žartovalo, kde sa odvažujú zasahovať do jej práv, a nie je naučená vystupovať tak ticho a šetrne ako Prusko.

Teda znova: Slovania v Uhorsku si želajú „*severného obra*“ práve tak málo na krk, ako aj najzarytejší Maďari; nechcú znášať nijaké údery ruskej knuty, lebo v tomto ohľade majú aj oni grófsku kožku; oni sú rakúskej vláde ešte vernejšie oddaní ako určití opozičníci a ako prepíati vlastenci, ktorí celkom vážne veria, že „*Uhorsko môže byť len vtedy veľké a šťastné, keď bude skrz naskrz maďarské*“. Uhorsko môže byť celkom dobre, ak začne svoju liečbu s čímkoľvek iným, len nie s maďarizáciou, také veľké a šťastné, ako je — si licet exemplis in parvo grandibus uti²⁴ — Severná Amerika, napriek veľkej rozdielnosti svojich národov a rečí, alebo opačne, napriek svojej aritmetickej veľkosti, ak totiž vyhladí všetky ostatné národnosti s výnimkou svätej maďarskej, môže byť práve také nešťastné ako Španielsko, kde predsa okrem jedinej reči (baskická nič neznamená) panuje nad to len jediná viera.

Dovoľte mi, pán gróf, na tomto mieste ešte to poznamenať, že vy a vám podobní, ktorí ako magnetická ihla ukazujú vždy na sever, prezrádzajú nedostatok politickej múdrosti tak ako nerozumný vychovávateľ, ktorý svojho chovanca upozorňuje na istý jemu dotiaľ neznámy hriech, ku ktorému necítil nijaké pokušenie. „Pozri len, Janko, čo sú to za nádherné čerešne a ako blízko k platu! Skoro by ich bolo možno dočítať. Ale aby si sa neopovážil hore sa vyškriabať: ja už vidím, ako ťi na ne slinky tečú.“

Mohlo by sa teda napokon stať, že by dosužovaný slovanský národ začal takto rozumovať: „Radšej knutu, keď nám ponechajú reč a národnosť ako

takúto slobodu, kde nám zakazujú aj len jazykom voľne hýbať.“ — Mohli by ste potom, pán gróf, naozaj byť taký neľudský a odsúdiť to, ak by Slováci, Srbi, Chorváti a Slovinci vo svojom zúfalom položení naozaj prišli na tie pre nich *nerozumné* myšlienky, aké sa im pripisujú, že sa totiž zapíšu diabli, keď im od ľudí neprichádza nijaká pomoc? Našťastie sa však Slovania a Nemci môžu úfať tejto pomoci od otcovskej vlády, ktorá preto, aby sa zapáčila chuťkam niektorých rozmazaných detí, nenechá zničiť tie ostatné. — Bol by najvyšší čas vyžalovať jej túto biedu a súrne ju poprosiť, aby urobila prietrž týmto neplechám a maďarizátorov odkázala do medzí práve tých zákonov, na ktoré sa oni drzo odvolávajú; bolo by si treba čo najdôraznejšie vyprosť, aby sa hovorilo o vládnych rozkazoch, ktoré sa vraj prekračujú, keď ide o „etymologické rečové výskumy“.

Vy teda chcete všetko zmaďarizovať! — Bolo by veľmi pekné, keby sa tým jednota myslí, práve tým o toľko väčšie vzdelanie a vzdelaním to dosiahlo, čo krajina potrebuje. Čo je to len za domýšľavosť! — Počet všetkých Slovanov ďaleko prevyšuje počet Maďarov. Nemcov a ostatné národy ani nepočítame, keďže predbežne je reč len o Slovanoch. Keď by títo už boli potlačení, „s ostatnou čvargou“ by bola ľahká robota. — Aká nedôslednosť z vašej strany, milý gróf Zay! Ten istý Zay, ktorý chce svojim spoluveriacim zabezpečovať na krajinských zákonoch založenú a mierovými zmluvami garantovanú slobodu viery, ktorý dokonca tak horlive reční o emancipácii Židov, na druhej strane má chuť zničiť milióny Slovanov! — Môže váš, sám o sebe možno statočný, úmysel posvätiť prostriedky, ktorými sa má pomôcť Maďarom dosiahnuť vytúžený cieľ? Nie, pán gróf, vy neverte v svätého Loyolu! Rozpamätajte sa, že aj katolíci, keď prenasledovali protestantov, starali sa o spasenie ich duší. Cieľ bol isteže celkom vznešený, ale či sa dajú nazvať dobrými i galeje, dragonády, hranice a Bartolomejská noc? Nechajte preto napriek peknej idei „*jeden národ, jedna krajina*“ tie mnohé národy Uhorska, ktoré musia žiť pod *jednou* mocou, pokojne žiť vedľa seba a každý nech na svoj spôsob pokračuje vo svojom vzdelávaní. — Buďte ubezpečený, že úsilia maďarizátorov sú predsa márne a že nimi sa nevinný ľud len neužitečne trápi. — Slavónsko a Chorvátsko sa rázne vyjadrili a majú aj možnosť zotrvať pri svojom vyjadrení. — Slováci tiež vedia, kde majú hľadať pomoc. — Plátenník, ktorý vie najsť cestu do Alexandrie, Káhiry a Jeruzalema, šafraník, ktorý navštívil Petrohrad, Moskvu, Carihrad, Paríž, ten dobre vie, že jeho *kráľ býva vo Viedni*, že tam nájde aj *veľkodušných ministrov*, ktorí aj keď súhlasia so žiadosťami Maďarov, zato ani Slovanov nenechajú zahy-

núf. — No a ja som sa aj zo školských prívetov svojho profesora Chalupku²⁵ naučil, „že medzi panovníkmi z rakúskeho domu nebol ani jediný tyranom“. — Pán gróf, keby ste všetky tie státisíce, ktoré dali vďačným Židom podnet vyhlásiť vás za najbohatšieho muža Európy a postaviť vás k boku kniežata Esterházyho, kniežata Demidova, áno i samého mesiáša Rothschilda, obetovali, keby sa všetky pekelné mocnosti dovedna spriahli, vy jednako nijako a nikdy nevyničíte Slovanov. — Len si uvedomte, pán gróf, že vy sám ste aspoň v jednej polovici, po vašej matke, rodáčke zo Sliezska, Slovanom. In propria viscere sevir!²⁶

Všetko ostatné, čo ste pohovorili o protestantských Slovanoch, vyznieva tak, ako čo by oni boli ex professo odporcami maďarského jazyka a národnosti. Nie, pán gróf, to je nie tak, oni sa len nechcú Maďarom kvôli vyzliecť zo svojej národnosti a zameniť ju za maďarské nohavice. Protestantiskí Slovania nepotrebujú napodobňovať príklad starovercov; oni ich už dávno predbehli. — Najrozpuštiljší medzi fanatikmi boli odjakživa rodení a potom pomadžarčení slovanskí odrodilci. Mohli by sme vymenovať celú eskadronu takýchto rytierov z triedy luteránskeho kňazstva, a medzi nimi najmä jedného, ktorý, aj keď je od narodenia slovanský sedliak, o úbohých levočských Slovákoch sa veľmi neľudsky vyslovil: keby vraj bol kráľom, a povedal to verejne, on by tých mladíkov všetkých do radu vypovedal na Sibir. Vidíte teda, pán gróf, načo je to Rusko dobré; ale aj aké je to veľké šťastie, že je *nejaký luteránsky senior ešte nie kráľom!* — Medzi profesormi sú takí Slovania, ktorí sa vždy môžu právom zmerať s ktorýmkoľvek rodeným Maďarom. — Medzi maďarskými študentmi sú aj Slovania, ktorí sa cvičia v maďarčine. Každý slovanský študent riadne hovorí a píše po maďarsky, lenže sa teraz tej reči už neučí s takou záľubou ako predtým, práve preto, že ju násilne natiskajú. Medzi Slovanmi sú spisovatelia, ktorí za maďarskými v ničom nezaostávajú. Nechajte teda, pán gróf, na pokoji úbohých Slovanov: oni vykonali svoje, aj keď, pravdaže, nie tak mnoho, ako by si to želali istí Iudia s rozpálenou hlavou.

Čo vy hovoríte o „*prednom vale európskej slobody a inteligencie, o náboženských medzníkoch*“ atď., a k tomu priložené napomenutie, aby sa naša vlasť postavila na miesto Poľska, vyhýbala sa každému styku s Ruskom atď., to je rečnícka tiráda a nič viac alebo, ako to vy — ako sa zdá — aj sám cítite, „prelud“.

Záver vášho listu kontrastuje s vašim vyhlásením, že vy totiž nechcete pokračovať podľa tel est notre plaisir:²⁷ to znamená, že „generálny dozorca zakročí podľa svojej povinnosti“. Na podobné reči nie sú zvyknutí protestantskí duchovní, učitelia, cirkevné a školské úrady. Nuž a človek, ktorý toľko toho pohovoril o protestantskom elemente a o slobode, mal by sa vystrihať aj len zdania svojvôle, ktorú však jednako zreteľne dokázal práve týmto listom, ako aj tamtým, adresovaným superintendentom a prešporskému konventu. Celkom rukolapná je však táto svojvôľa pri zamýšľanom zrušení prešporskej katedry slovanskej reči a literatúry.

V časoch, keď sa maďarizmus neodvažoval ísť tak ďaleko ako dnes, roku 1801 zišlo sa šesťdesiat ľudí — na čele s jedným superintendentom — ktorí chceli zriadiť istý druh slovanskej akadémie. — Zažiadali u prešporského konventu o povolenie, aby mohli na tamojšom lýceu zriadiť katedru¹ slovanskej reči a literatúry. — Povolenie došlo a pán Juraj Palkovič bol 12. novembra 1803 uvedený za profesora. — K tejto prepotrebnej základine prispel jeho excelencia arcibiskup Stratimirovič sumou päťsto zlatých v bankovkách. — Roku 1819 prišla táto základina pod dozor a záruku tunajšieho podunajského dištriktu a 15. augusta 1825 vydal jeho superintendent písomné potvrdenie, v ktorom sa odvolal na operát jednej pre túto vec vymenovanej superintendenčnej komisie, že tento ústav naďalej bude trvať a že sa jeho kapitály nepoužijú na žiaden iný cieľ. — Keď teraz v službe svojho národa zošedivený pán Palkovič rezignoval, a keď pozvali za jeho nástupcu pána Ludovíta Štúra, ako ste sa na to zatvárali pán generálny dozorca! Ako ste sa opovážili zrušiť katedru takto zákonne založenú, stojacu pod ochranou toho istého dištriktu, ktorého ste vy boli dozorcami, už skoro štyridsať rokov trvajúcú, v dôsledku čoho má pre seba už aj premlčacie právo? — Dali sme si predložiť vašu úpravu, na ktorú ste ako generálny dozorca v nádherom zhromaždení prisahu zložili. Podľa jej desiateho bodu ste povinní na to dbať, aby *všetky* základiny sa vynakladali na tie ciele, na ktoré ich určili ich zakladatelia. Vy pán gróf, keď ste chceli vykonať onen pekný kúsok, urobili ste čosi, čo sa neznáša dobre so zloženou prisahou! Nevieme, ako sa majú veci, ale ak nezakročí konvent, ktorý je tak nad vami ako koncil nad pápežom, a vy by ste presadili tú svojvôľu, malo by to neblahé následky: lebo kto by sa nám potom zaručil aj za všetky ostatné základiny? — Nuž a to by mala byť tá sloboda, tá humanita, ktorú stále omáľate? — Ak sa teraz niekto dôrazne nevzoprie vašej svojvôli, odvážili by ste sa aj na to, nanútiť profesorom nosiť alonžovú parochňu, ako ju má muž „na vreci s vlnou“, a duchovenstvu lutherský kabát s červenými výložkami. — Pán gróf, kýmkoľvek napriek štítu liberalizmu, za ktorý sa skrývate, konáte takto svojvoľne, nehovorte nič o nejakej slobode, ohrozenej Ruskom a protestantizmom Slovanov, ani

o žiadnej ruskej knute, lež bite sa do prs so slovami colníka: Bože, buď milostivý mne úbohému hriešnikovi!²⁸

Natiahnite teda na iné struny, lebo inak nástroj vydá číre zlovuky, a

„keď tvrdo na zem dopadne,
správny zvuk sa už nevráti!“

Buďte zdravý, pán gróf, s vašou hlavou, vašim srdcom, ale nenechajte sa príliš ďaleko strhnúť svojou horlivosťou. — Nezaškodilo by vám trochu chladnej sprchy z Gräfenbergu.

Od svojich spoluveriacich môžete podľa toho, aké bude vaše správanie, očakávať: z jednej strany lásku a úctu a takú pamiatku, akú zanechali po sebe Zay, Balogh, Prónay, z druhej strany chlad alebo nenávisť, alebo dokonca meno Herostrata. Szabad a választás!²⁹

Anonymus Bele regis Notarius.³⁰

Autorské poznámky

^a Heslom Slovanov je: „Lásku nášmu národu a reči, ale vernosť a poslušnosť panovníkovi.“ Eb aki nem! (Maď.: Pes kto nie; kto to napr. neurobí, nepochopí a pod., vždy podľa zmyslu predchádzajúcej vety.)

^b Nebohý cisár napomáhal františkána pátra *Stulliho* pri vypracúvaní jeho Ilýrského slovníka. — Terajší cisár obdaroval profesora Jungmanna drahocenným prsteňom za český slovník, odovzdaný Jeho Veličenstvu. — Istý vysokocentený arciknieža učil sa slovanskú reč.

(Porov. na túto poslednú vetu text úvodnej štúdie a pozn. 308.)

^c Pozri Allgemeine Kirchenzeitung, zošit z decembra roku 1839.

^d Pán gróf, vy dobre viete, že je v Paríži katedra slovanských rečí, ktorú založil národ (prostredníctvom svojich komôr). Nuž a siahol kedy niekto na stolicu maďarskej reči, ktorá existuje na univerzite v Prahe?

Editorské poznámky

¹ V nem. pôvodine Gelbschnabel, výsmešné meno pre Kramarcsika.

² Parafraza novozákonného textu (výrok Jána Krstiteľa o Ježišovi Kristovi).

³ Česko-slovanskí hrdinovia panslavizmu v Levoči (maď.), nadpis Kramarcsikovho paličského článku. V celosti je preložený v Čaplovičovej obrane Slovanstvo a pseudo-maďarstvo.

⁴ „Namiesto dôvodu platí vôľa“ (fubovófa; lat.).

⁵ Poľsko.

- ⁶ Rozumej Ruskom.
- ⁷ Chalupka prirovnal Zayov list k mŕtvoľe, ktorú on pitve.
- ⁸ Titul Shakespearovej komédie.
- ⁹ Cárské nariadenie (rus.). Veľká irónia: Zay, ktorý sa tak bojí Ruska, sám poslal „ukaz“ levočským profesorom.
- ¹⁰ Vytrvalé ohováranie vždy budí podozrenie (lat.).
- ¹¹ Tu Chalupka cituje Šuhajdove slová z jeho brožúry, na ktorú sa už predtým výslovne odvolával. (Je to u Šuhajdu na konci II. kapitoly.)
- ¹² Za zásluhy (franc.). Ináč aj názov pruského vojenského vyznamenania, teda zase ironický šľah na Zaya.
- ¹³ Veľké talenty sa schádzajú (lat.).
- ¹⁴ Aké bláznovstvo vás to posadlo? (lat.).
- ¹⁵ Obdoba ruskej knuty v Anglicku. Používala sa na potrestanie námorníkov.
- ¹⁶ Takéto hodnotenie národného jazyka sa prísne požaduje (lat.). Tým „národným jazykom“ bola, pochopiteľne, maďarčina. Tento citát prichádza tiež v Šuhajdovej obrane, kde sa odpoveď Vesprímskej stolice aj podrobnejšie uvádza.
- ¹⁷ Nech sa páči, alebo: vyberte si! (maď.), Zayove slová.
- ¹⁸ Nadávali po maďarsky.
- ¹⁹ Oroszovci boli dvaja: Jozef Orosz, redaktor Hrnôka a Századunk v Bratislave a Ladislav Orosz, ktorý mrzko polemizoval s Chalupkom práve pre túto brožúru. Nevieme, o ktorého z nich šlo. Tomka Kálmán bol dlhoročný bratislavský evanjelický kaplán a veľký maďarizátor. Raz veľmi mrzko polemizoval s Ludovítom Štúrom.
- ²⁰ Porov. pozn. 317 k úvodnej štúdií.
- ²¹ Preto tie slzy (lat.).
- ²² Knieža mieru (špan.).
- ²³ Falošná stopa, aby odvrátil pozornosť od seba (Chalupka nebol šľachticom).
- ²⁴ Ak je dovolené malé príklady porovnávať s veľkými (lat.).
- ²⁵ Pravá stopa: Chalupka tu ukazuje na seba ako autora tejto brožúry.
- ²⁶ Hrabal sa vo vlastných vnútornostiach! (lat.).
- ²⁷ To je naša zábava (franc.).
- ²⁸ Parafráza novozákonného citátu.
- ²⁹ Už vysvetlené v pozn. 17.
- ³⁰ Bezmenný notár kráľa Belu (lat.). Chalupka si naschvál vzal za pseudonym meno tohto stredovekého kronikára, ktorý naširoko oспieval starých Maďarov a ich domnelé „vybojovanie vlasti“ (honfoglalás).

